



## การศึกษาเชิงวิเคราะห์

คัมภีร์วังสมาลินีแบ่งเนื้อหาสาระเป็น ๒ ตอน คือ วังสมาลินีและมหาวังสมาลินี ดังกล่าวแล้วในบทนำ เนื้อหาสาระที่ปรากฏในคัมภีร์ส่วนมากน่าจะมาจากคัมภีร์มหาวงศ์ มีเนื้อหาจากคัมภีร์อื่นแทรกเข้ามา ๒ เรื่อง คือ เรื่องมโหฬารปัญหาและเรื่องประวัติพระพุทธ-โฆสจารย์\* ไม่ปรากฏผู้แต่งและสมัยที่แต่ง เนื้อหาสาระที่ปรากฏในคัมภีร์ย่อยกระชับกว่า คัมภีร์เดิมที่เป็นที่มาของข้อมูล แต่สาระสำคัญใกล้เคียงกับคัมภีร์เดิม มีลักษณะสำคัญที่ควรจะกล่าวถึงในเชิงวิเคราะห์ ๓ ลักษณะคือ ประวัติความเป็นมา เนื้อหาสาระ และลักษณะการประพันธ์และภาษา ในการวิเคราะห์ประวัติความเป็นมาที่จะกล่าวถึงในวิทยานิพนธ์นี้หมายถึง ประวัติคัมภีร์ทั้ง ๒ ตอนรวมกัน ส่วนค่านเนื้อหาสาระ รวมทั้งลักษณะการประพันธ์และภาษา หมายถึงส่วนที่ปรากฏในตอนที่เราเรียกว่าวังสมาลินีเท่านั้น แต่อาจจะกล่าวถึงสิ่งเหล่านี้ในส่วนที่เป็นมหาวังสมาลินีบ้าง เมื่อสิ่งที่พูดถึงนั้นเป็นเรื่องที่เกี่ยวข้องกัน และเป็นส่วนที่ช่วยให้ข้อความส่วนอื่น ๆ มีเนื้อหาสาระสมบูรณ์ยิ่งขึ้น

### ก. ประวัติความเป็นมาของคัมภีร์

วังสมาลินีเป็นคัมภีร์ทางพุทธศาสนาเถรวาทที่มีปรากฏแพร่หลายอยู่เฉพาะในประเทศไทย ความค้นคว้าคัมภีร์ที่น่ามาตรวจสอบชำระไม่มีข้อความส่วนใดบ่งบอกถึงผู้แต่ง สถานที่แต่งหรือสมัยที่แต่ง จากการตรวจสอบกับคัมภีร์คันชวงศ์ ซึ่งเป็นคัมภีร์ที่รวบรวมชื่อคัมภีร์ต่าง ๆ ฝ่ายเถรวาทและจากการตรวจสอบกับหนังสือ Pali Literature ของ เค.อาร์. นอร์แมน (K.R. Norman) ซึ่งเป็นหนังสือเล่มล่าสุดที่รวบรวมชื่อคัมภีร์บาลีและชื่อพระเถระพร้อมผลงานการประพันธ์ของพระเถระเหล่านั้นที่เกี่ยวข้องกับพุทธศาสนาเถรวาทไว้มากที่สุด ก็ไม่ปรากฏชื่อคัมภีร์วังสมาลินีแต่อย่างใด หนึ่ง ในแวดวงพุทธศาสนาในประเทศไทย แม้จะมีคัมภีร์วังสมาลินีปรากฏแพร่หลายอยู่ก็จริง แต่ไม่มีนักปราชญ์หรือผู้สนใจทางศาสนา กล่าวถึงประวัติความเป็นมาของคัมภีร์วังสมาลินีมากนัก มีกล่าวถึงบ้างในลักษณะเกี่ยวพันกับคัมภีร์อื่น จึงไม่ทราบแน่ชัดว่าคัมภีร์วังสมาลินีนี้ใคร เป็นผู้แต่ง และแต่งในสมัยใดหรือแต่งที่ใด

\* เนื้อหาส่วนนี้ปรากฏอยู่ในตอนที่เรียกว่า มหาวังสมาลินี

อย่างไรก็ตาม จากการศึกษาเนื้อหาสาระและรูปแบบการเสนอเนื้อหาสาระของ คัมภีร์วังสมาลีนี้ทั้ง ๒ ตอน พบว่าคัมภีร์นี้เสนอเนื้อหาสาระและรูปแบบการประพันธ์เลียนแบบ คัมภีร์สำคัญ ๆ ของลังกาและพม่า คือ เนื้อหาสาระและรูปแบบการประพันธ์เลียนแบบจาก คัมภีร์มหาวงศ์เป็นส่วนใหญ่ นอกจากนั้นมีเนื้อหาสาระจากคัมภีร์มีสินทพปัญหา และคัมภีร์ พุทธโฆสอุปบัติแทรกเข้ามาเป็นเนื้อหาส่วนหนึ่งด้วย ลักษณะเช่นนี้เป็นลักษณะงานเขียนภาษา บาลีของไทยในสมัยพุทธศตวรรษที่ ๑๔ ซึ่งตรงกับสมัยล้านนา ในสมัยนี้พระเถระผู้ประพันธ์ คัมภีร์ต่าง ๆ นิยมนำเรื่องจากคัมภีร์สำคัญ ๆ ของลังกามาประพันธ์เป็นคัมภีร์ใหม่ คัมภีร์ที่มี เนื้อหาเด่น ๆ ที่พระเถระชาวล้านนามาประพันธ์ขึ้นใหม่ โดยมีเนื้อหาและรูปแบบการเสนอ ความแบบอย่างลังกามี ๔ เรื่องด้วยกันคือ ๑. ปัญญาสชาคก ส่วนที่ ๑. สारสังคหะ ทินตชาคุนิทาน และสัมภารวิปาก ๒. สภาพรหม ๓. บางช้าง กล่าวถึงลักษณะวรรณคคิมาตีในยุคนี้และกล่าว ถึงวรรณคคิทั้ง ๔ เรื่องที่กล่าวมานั้นในงานวิจัยเรื่อง "วิวัฒนาการงานเขียนที่เป็นภาษาบาลี ในประเทศไทย : ประเภทวิเคราะห์ธรรมในพระสุตตันตปิฎก" ว่า

วรรณคคิในยุคนี้ มีลักษณะเด่นคือ คัมภีร์ส่วนใหญ่มีเนื้อหาและรูปแบบ การเสนอเนื้อหาตามแบบลังกา กล่าวคือ ปัญญาสชาคกที่แต่งในสมัยนี้ ส่วนใหญ่มีเนื้อหาและรูปแบบเนื้อหาเลียนแบบวรรณคคิชาคก สारสังคหะ เลียนแบบสารสังคหะของลังกาอย่างมาก ทินตชาคุนิทานนำสาระมาจาก คัมภีร์ทวารวงศหรือคัมภีร์ทวารุชาทวงศ สัมภารวิปากเนื้อความตอนต้น เลียนแบบคัมภีร์โสหัททกนิทาน\*

คัมภีร์วังสมาลีนี้มีเนื้อหาสาระและรูปแบบการเสนอเนื้อหาในทำนองเดียวกับ คัมภีร์เหล่านี้ จึงน่าจะเป็นคัมภีร์หนึ่งที่แต่งขึ้นในยุคพุทธศตวรรษที่ ๑๔ เช่นกัน

นักปราชญ์ทางศาสนาท่านหนึ่งคือ พระเจ้าบรมวงศ์เธอกรมพระสมมตอมรพันธุ์ กล่าวให้ความเห็นเกี่ยวกับที่มาของเนื้อหาและสถานที่แต่งคัมภีร์พุทธโฆสนิทานในคำนำหนังสือ พุทธโฆสนิทานโดยเกี่ยวพันถึงคัมภีร์วังสมาลีว่า

\*สภาพรหม ๓ บางช้าง, วิวัฒนาการงานเขียนที่เป็นภาษาบาลีในประเทศไทย : ประเภทวิเคราะห์ธรรมในพระสุตตันตปิฎก (งานวิจัย ภาควิชาภาษาตะวันออก คณะอักษร-ศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๒๔), หน้า ๕๒๗.

. . . เรื่องพระพุทฺชโชสนันท์ที่กล่าวไว้หลายคัมภีร์ที่ได้อันพบใน  
 ชัมมสังคหะ • จุสสัทธัมมสังคหะ • ญาโณทโยปกรณ • วังสมาลีนิ •  
 ใน ๓ เรื่องข้างต้น ความเกือบจะเหมือนกัน กล่าวความย่อ ๆ แต่  
 เนื้อความดีเป็นหลักฐาน ในวังสมาลีนิเป็นคาถาอัน เรื่องราวพิสดาร  
 มาก ส่วนหนังสือที่พิมพ์นี้เรียกว่า พุทฺชโชสนิทาน ความคล้ายกันกับ  
 ความในวังสมาลีนิ ดูเหมือนจะถอดความในคาถาวังสมาลีนิมาแต่ง  
 เป็นจุดฉียบทแถมเติมเข้าบ้าง คาถาที่ยกมาในหนังสือนี้บางแห่ง  
 ก็เป็นคาถาที่มีในวังสมาลีนิแทบทั้งนั้น แลโวหารที่แต่งก็ดูไม่เหมือน  
 พระคัมภีร์เก่า ๆ น่าจะเป็นหนังสือที่แต่งขึ้นในเมืองไทย หรือลาว  
 หรือพม่า ดูไม่ใช่โวหารลังกาเก่า . . . ๒

คัมภีร์ ๓ คัมภีร์แรกที่กล่าวถึงในบทความนี้ เป็นคัมภีร์ที่แต่งขึ้นในสมัยอยุธยา  
 พุทธศตวรรษที่ ๒๐, ๒๑, ๒๒<sup>๓</sup> ตามลำดับ และมีเนื้อหาสาระเกี่ยวกับประวัติพระพุทฺชโชตาสจารย์  
 ในท่านองเกี่ยวกับวังสมาลีนิ แต่ไม่ได้รับการกล่าวอ้างว่าเป็นที่มาของพุทฺชโชสนิทาน การ  
 ที่ผู้ประพันธ์คัมภีร์พุทฺชโชสนิทานนำข้อมูลจากวังสมาลีนิมาแต่งขึ้นใหม่ตามความเห็นของผู้เขียน  
 บทความนั้นย่อมเป็นเครื่องแสดงให้เห็นว่าวังสมาลีนิจะต้องมีมาก่อนคัมภีร์ทั้ง ๓ ดังกล่าวนั้น  
 หรืออย่างน้อยที่สุดก็อาจจะเป็นคัมภีร์ที่แต่งขึ้นร่วมยุคสมัยเดียวกันกับคัมภีร์ทั้ง ๓ นั้น แต่มี  
 เนื้อหาสาระที่คิดว่าจึงได้รับความเชื่อถือเป็นข้อมูลและเป็นแบบอย่างแก่ผู้ประพันธ์คัมภีร์อื่น ๆ  
 ในเวลาต่อมา

อนึ่ง เมื่อพิจารณาถึงสิ่งแวดล้อมอันจะเป็นเหตุจูงใจให้ผู้ประพันธ์คิดแต่ง  
 คัมภีร์ที่มีเนื้อหาสาระ เช่นกับที่ปรากฏในคัมภีร์วังสมาลีนิขึ้น มีแง่คิดอันควรแก่การนำมาพิจารณา  
 ถึงผู้ประพันธ์ได้ว่า เนื้อหาสาระหลักที่ปรากฏในคัมภีร์วังสมาลีนิเป็นเนื้อหาสาระที่ผู้ประพันธ์  
 แต่งขึ้นจากการสรุปความและขยายความบางส่วน ของคัมภีร์มหาวงศ์ คัมภีร์มิลินทปัญหา และ

<sup>๓</sup>พุทฺชโชสนิทาน (พิมพ์แจกในงานปลงศพ แยม ภรรยาพระยาศรีสุนทรโวหาร  
 น้อย, ๒๔๕๖), หน้า ๑-๔.

<sup>๔</sup>สุภาพรรณ ๗ บางช้าง, วิวัฒนาการงานเขียนที่เป็นภาษาบาลีในประเทศไทย :  
ประเภทวิเคราะห์กรรมในพระสุตตันตปิฎก, หน้า ๕๒๔.

คัมภีร์พุทธโฆสปฏิบัติ ค้นฉบับเดิมของคัมภีร์ทั้ง ๓ นี้ มีเนื้อหาสาระสมบูรณ์ได้รับความนิยมนแพร่หลายอยู่ในลังกาและพม่ามาก่อนแล้ว การที่พระเถระรูปใดรูปหนึ่งชาวลังกาหรือพม่าจะคิดแต่งคัมภีร์เลียนแบบคัมภีร์เหล่านี้ขึ้นใหม่ในลักษณะที่ไม่สมบูรณ์เท่าคัมภีร์เดิม น่าจะไม่แสดงถึงความเคารพทางภูมิปัญญาของผู้แต่งแต่อย่างใด และคงจะไม่ได้รับความนิยมนแพร่หลายในหมู่ประชาชนด้วย เพราะมีคัมภีร์เดิมที่มีความสมบูรณ์ในรายละเอียดต่าง ๆ มากกว่าอยู่แล้ว แต่สำหรับพระเถระชาวไทย เหตุการณ์จะเป็นไปในลักษณะตรงกันข้ามคือ ในสมัยล้านนา นั้น นับเป็นยุคที่พุทธศาสนาเถรวาทเข้ามาแพร่หลายอยู่ในประเทศไทย การศึกษาคัมภีร์ทั้ง ๓ คงกล่าวนั้น ย่อมจะมีแพร่หลายอยู่ในแวควงพระเถระชั้นสูงเท่านั้น การที่พระเถระรูปใดรูปหนึ่งนำเนื้อหาจากคัมภีร์ทั้ง ๓ มาแต่งเป็นคัมภีร์ใหม่ขึ้น แล้วนำออกเผยแพร่ว่ต่อประชาชนผู้รับรู้ เรื่องราวทางพุทธศาสนายังไม่กว้างขวางนัก ย่อมได้รับความสำคัญ แสดงถึงความเคารพทางภูมิปัญญาและความแตกฉานในพระศาสนาของผู้แต่ง รวมทั้งคัมภีร์นั้นย่อมได้รับความนิยมนแพร่หลายอย่างรวดเร็วด้วย

จากแง่คิดดังกล่าวนี้ทำให้สันนิษฐานได้ว่าคัมภีร์วิงสมาลินีน่าจะเป็นผลงานการประพันธ์ของพระเถระชาวไทยยุคล้านนารูปใดรูปหนึ่งมากกว่าที่จะเป็นพระเถระชาวลังกาหรือพม่า

เมื่อประมวลเหตุผลทั้งหมดเหล่านี้เข้าด้วยกันพอสันนิษฐานได้ว่า วิงสมาลินี เป็นผลงานการประพันธ์ของพระเถระชาวไทย ช่วงสมัยที่แต่งน่าจะเป็นยุคล้านนา คือประมาณพุทธศตวรรษที่ ๑๔ มากกว่าสมัยอยุธยา เพราะรูปแบบ ภาษา และการเสนอเนื้อหา ยังคงเป็นไปตามแบบอย่างลังกาอยู่มาก ยังไม่พัฒนามาสู่รูปแบบการประพันธ์ผลงานบาลีแบบไทยเหมือนคัมภีร์ที่แต่งขึ้นในสมัยอยุธยา ซึ่งคัมภีร์ที่แต่งในสมัยอยุธยาจะมีลักษณะเป็นภาษาบาลีแบบไทยปรากฏให้เห็น เช่น

การเขียนศัพท์ตามการออกเสียงในภาษาไทย เช่น กรวิก เป็น กรวิก, จุฬา เป็น จุฬา, ชมพู เป็น ชมพู ฯลฯ

การประกอบคำสมาสจากคำที่มีใจอยู่ในภาษาไทย เช่น บลหาเนน, ปุปปพุมิ ฯลฯ

ใช้สิ่งที่ไม่ถูกต้อง เช่น มาลา เป็น มาลี ปุศฺโคโล เป็น ปุศฺคฺคานี ฯลฯ

ลักษณะดังกล่าวมาเป็นตัวอย่างนี้ไม่ปรากฏชัดในวงสมาธินี้ จึงน่าจะเป็น คัมภีร์ที่แต่งขึ้นในยุคล้านนา พุทธศตวรรษที่ ๑๘ มากกว่าสมัยอยุธยา

ข. เนื้อหาของคัมภีร์

๑. เนื้อหาของที่เป็นใจความสำคัญ เนื้อหาสาระที่เป็นใจความสำคัญของวงสมาธิ แบ่งเป็นส่วนใหญ่ ๆ ๓ คั้งนี้

๑.๑ ประวัติพุทธศาสนาตั้งแต่พระพุทธเจ้าเสด็จลงมาอุบัติในโลก จนถึงการทำสังคายนาครั้งที่ ๓ และการเจริญรุ่งเรืองของพุทธศาสนาในลังกาทั้งแต่พระมหินทเดระนำเข้าไปเผยแผรจนถึงรัชสมัยพระเจ้ากุฏกัณณทิสสะ

๑.๒ ประวัติราชวงศ์พระมหากษัตริย์ลังกาทั้งแต่พระเจ้าวิชัยจนถึงพระเจ้ากุฏกัณณทิสสะ

๑.๓ เรื่องมิลินทปัญหาอย่างย่อ โดยยกเรื่องการสนทนาปัญหามางค์มาเป็นตัวอย่างประกอบเรื่อง

๒. ที่มาของเนื้อหาของที่ปรากฏในคัมภีร์ เนื้อหาสาระในวงสมาธิ กล่าวถึงเรื่องใหญ่ ๆ ๒ เรื่องคือ ประวัติความเป็นมาของพุทธศาสนาในลังกา และเรื่องมิลินทปัญหา เมื่อศึกษาและเทียบเคียงเนื้อหาดังกล่าวนี้กับคัมภีร์ต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องโดยตลอดแล้วพอสรุปถึงที่มาของเนื้อหาทั้ง ๒ ตอนนั้นได้ดังนี้

๒.๑ ส่วนที่เป็นประวัติความเป็นมาของพุทธศาสนาในลังกา นำมาจากคัมภีร์มหาวงศ์ ฎีกามหาวงศ์

๒.๒ ส่วนที่เป็นเรื่องมิลินทปัญหานำมาจากคัมภีร์มิลินทปัญหา นอกจากนั้นผู้ประพันธ์คงเก็บความจากคัมภีร์อื่น ๆ ที่เกี่ยวข้อง รวมทั้งอรรถถาและฎีกาอีกมาก เพื่อนำมาประกอบการแต่ง แต่เนื้อหาหลักของวงสมาธิก็คือเนื้อหาจากคัมภีร์ทั้ง ๒ คั้งกล่าวข้างต้นนั่นเอง

๓. เนื้อหาของโดยสรุปในแต่ละปริเฉท เนื่องจากคัมภีร์คัมภีร์ที่นำมาตรวจสอบว่าระบอบปริเฉทสัมพันธ์กันดังกล่าวมาแล้วในบทนำ ผู้วิจัยจึงเรียบเรียงลำดับที่และ

เนื้อหาปริเฉทใหม่ในบางส่วนไค้ทั้งหมด ๒๖ ปริเฉท ในส่วนที่เป็นปณามคคาถา ผู้วิจัยจัดเป็น  
บทพิเศษไม่ให้ชื่อเป็นปริเฉท ข้อความในปณามคคาถาเป็นคำกล่าวนมัสการพระพุทธเจ้า พระ  
ธรรม และพระสงฆ์ ซึ่งเป็นธรรมเนียมของการประพันธ์งานในทางศาสนาจะต้องมีบทปณาม  
คคาถาเสมอ เนื้อหาโดยพิสดารของแต่ละปริเฉททุกไค้ในบทที่ ๓ ท่อไปนี้เป็นเนื้อหาของแต่ละ  
ปริเฉทโดยสรุปอย่างย่อ ๆ

๓.๑ ปริเฉทที่ ๑ การเสด็จไปลังกา กล่าวถึงพระพุทธเจ้าตั้งแต่  
ไค้รับการพยากรณ์ว่าจะไค้เป็นพระพุทธเจ้า ในที่สุดไค้ตรัสรู้เป็นพระพุทธเจ้า แล้วเสด็จ  
ไปลังกาทวีปรวม ๓ ครั้ง

๓.๒ ปริเฉทที่ ๒ กล่าวถึงสถานที่ต่าง ๆ ที่พระพุทธเจ้าทรงประทับ  
จำพรรษา ๒๐ ปีแรกพระพุทธเจ้ามีไค้ประทับอยู่ ณ ที่ไค้ที่หนึ่งเป็นประจำ แต่หลังจากนั้นทรง  
ประทับประจำอยู่ที่พระเชตะวันและบุปผาราม เมืองสาวัตถี

๓.๓ ปริเฉทที่ ๓ การแบ่งพระบรมธาตุ กล่าวถึงการปรินิพพาน  
ของพระพุทธเจ้าและเหตุการณ์ต่าง ๆ ในระหว่างจะแบ่งพระบรมธาตุกัน โดยมีโศภนพรหมณ์  
เป็นบุคคลสำคัญในการแบ่งพระบรมธาตุ

๓.๔ ปริเฉทที่ ๔ กล่าวถึงการสังคายนาครั้งที่ ๑ โดยมีพระมหา  
กัสสปะเป็นบุคคลสำคัญในการดำเนินการ การบังพระบรมธาตุโดยพระเจ้าอชาตศัตรู การ  
นิพพานของพระเถระ ผู้ร่วมทำสังคายนาครั้งที่ ๑ มีพระมหากัสสปะและพระอานนท์ เป็นคน  
รวมทั้งกล่าวถึงประวัติพระเจ้าอชาตศัตรู

๓.๕ ปริเฉทที่ ๕ การสังคายนาครั้งที่ ๒ กล่าวถึงราชวงศ์พระเจ้า  
อชาตศัตรูซึ่งเป็นวงศ์ปิตุฆาต เมื่อถึงรัชสมัยพระเจ้านาคทาสกะจึงถูกประธาณก่าจิก ค่อมมา  
ในรัชสมัยพระเจ้าอโศก มีเหตุการณ์สำคัญเกิดขึ้นคือ ภิกษุชาวเมืองเวสาลีมีบัญญัติขัดบัญญัติ  
๑๐ ประการขึ้น ขัดบัญญัติ ๑๐ ประการนี้เป็นสาเหตุนำไปสู่การสังคายนาครั้งที่ ๒ การ  
สังคายนาครั้งนี้มีพระยสภากถิกบุตร พระเวทกะ พระสรพทกามี เป็นบุคคลสำคัญในการ  
ดำเนินการ โดยมีพระเจ้าอโศกทรงเป็นผู้อุปถัมภ์ นอกจากนั้นยังกล่าวถึงการไปเชิญศิษ  
สมหาพรหมบนเทวโลกให้ลงมาเกิดในโลกมนุษย์ เพื่อช่วยก่าจิกเสนียดจัญไรพระศาสนา

๓.๖ ปริเฉทที่ ๖ การสังคายนาครั้งที่ ๓ กล่าวถึงประวัติความเป็น  
มาของพระเจ้าอโศกว่า พระองค์ทรงเป็นพระราเชโอรสพระเจ้าอินทสุวาร์ ในอศิศชาติ  
เคยเป็นพี่น้องกันกับพระเจ้าเทวานัมปิยติสสะและนิโครชสามเณร พระองค์ทรงมีพระราเชโอรส

• องค์ คือ พระมหินทเดระ และทรงมีพระราชธิดา • องค์ คือพระนางสังขมิตตาเดวี ทรงเลื่อมใสในพระศาสนา มาก ทรงให้สร้างพระวิหารขึ้นถึง ๒๔,๐๐๐ แห่ง ทรงอนุญาตให้ พระราชโอรสและพระราชธิดาถกถนวช ทรงให้การอุปถัมภ์การสังคายนาครั้งที่ ๓ การสังคายนาครั้งที่ ๓ นี้ เนื่องมาจากพวกเคียวรดิยปลดมเข้ามาบวชในพุทธศาสนา การสังคายนาครั้งนี้มีพระโมคคัลลีย์บุตรคิสิสเดระเป็นบุคคลสำคัญในการดำเนินการ ทำการสังคายนาที่อุททการาม ใช้เวลา ๘ เดือน จึงสำเร็จ มีภิกษุรหันต์ ๑,๐๐๐ รูป เข้าร่วมในการสังคายนาครั้งนี้

๓.๗ ปริเฉทที่ ๗ การประคิษฐานพระศาสนาในนานาประเทศ กล่าวถึงพระโมคคัลลีย์บุตรคิสิสเดระส่งพระภิกษุออกไปเผยแผ่พระศาสนา ๘ สาย แต่ละสายมีพระเถระเป็นหัวหน้าคณะ • รูป พระมหินทเดระเป็นหัวหน้าคณะไปเผยแผ่ยังเกาะลังกา

๓.๘ ปริเฉทที่ ๘ การอภิเษกพระเจ้าวิชัย พระเจ้าวิชัยเป็นกษัตริย์องค์แรกของลังกา เป็นราชโอรสของพระเจ้าสีหพาหุและพระนางสีหสิวลี ถูกลอบแพไปยังเกาะลังกา เพราะมีความประพฤติเกเร ไค่นางยักษิณีคนหนึ่งช่วยในการกำจัดพวกยักษ์ ทรงสร้างคามพัตถนิครขึ้นแล้วขึ้นเสวยราชย์อยู่ที่นั่น มีพระราชธิดาพระเจ้ามัทธราชแห่งชมพูทวีปเป็นพระมเหสี

๓.๙ ปริเฉทที่ ๙ กล่าวถึงการอภิเษกพระเจ้ามัทธราชสุเทพ พระเจ้าอภัย พระเจ้ามัทธกาภัย และพระเจ้าเทวานัมปิยคิสิสสะ พระเจ้ามัทธราชสุเทพเป็นพระราชโอรสพระเจ้าสุมิตตะแห่งสีหบุริชมชมพูทวีป ได้อภิเษกขึ้นเป็นพระราชานหลังจากพระเจ้าวิชัยสวรรคต มีพระนางภททกัจจนาเป็นพระมเหสี พระเจ้าอภัยเป็นพระราชโอรสพระเจ้ามัทธราชสุเทพได้ขึ้นเสวยราชย์ต่อจากพระเจ้ามัทธราชสุเทพ พระเจ้ามัทธกาภัยขึ้นเสวยราชย์ต่อจากพระเจ้าอภัย โดยมีพระนางสุวรรณปาลีเป็นพระมเหสี พระเจ้าเทวานัมปิยคิสิสสะเป็นพระราชโอรสพระเจ้ามฤกลีวะทรงขึ้นเสวยราชย์ต่อจากพระราชบิดาทรงมีบุญญาธิการมาก

๓.๑๐ ปริเฉทที่ ๑๐ เรื่องอุปาราม กล่าวถึงพระมหินทเดระไปลังกาได้พบกับพระเจ้าเทวานัมปิยคิสิสสะสนทนาได้ชอบกับพระองค์ด้วยไหวพริบปฏิภาณ จนทำให้พระเจ้าเทวานัมปิยคิสิสสะเลื่อมใส พระองค์ทรงปรารถนาจะสร้างพระสถูปเพื่อบรรจุพระบรมธาตุไว้สักการะบูชา สุมณะสามเณร เป็นผู้ไปถุญเชิญพระธาตุรากลวงช้างซ้ายและขวามาจากชมพูทวีปและเทวโลก

๓.๑๑ ประเด็นที่ ๑๑ การัญญ์เชิญต้นพระศรีมหาโพธิ์ กล่าวถึงพระเจ้า  
 เทวานัมปิยติสสะมีพระราชประสงค์จะให้พระนางอุฬารเทวีและหญิงบริวารทรงผนวช พระ  
 มหินทเถระจึงให้ไปนิมนต์พระนางสังฆมิตตาเถรีมาจากชมพูทวีป พร้อมกับให้ัญญ์เชิญต้นพระศรี  
 มหาโพธิ์มาลังกาด้วย พระเจ้าอโศกทรงประกอบพิธีศักดิ์กึ่งต้นพระศรีมหาโพธิ์และพิธีส่งต้น  
 พระศรีมหาโพธิ์อย่างมโหฬาร

๓.๑๒ ประเด็นที่ ๑๒ การปลูกต้นพระศรีมหาโพธิ์ กล่าวถึงการเตรียม  
 รับต้นพระศรีมหาโพธิ์และประวัติการนำต้นพระศรีมหาโพธิ์มาลังกา ๓ ครั้ง ในสมัยพระพุทธเจ้า  
 ๓ พระองค์ สมัยพระกกุสันธพุทธเจ้า ลังกาทวีปชื่อ โลกทวีป มหาเมฆวันช้อ มหาคิตถวัน  
 เจติยบรรพตชื่อ เทวภูฏ อุปรารามชื่อ ปฏิกยาราม ผู้นำต้นพระศรีมหาโพธิ์มาลังกาชื่อพระนาง  
 นันทาเถรี สมัยพระโกนาคมนะพุทธเจ้า ลังกาทวีปชื่อ วรทวีป มหาเมฆวันช้อ มหานามวัน  
 ผู้นำต้นพระศรีมหาโพธิ์มาลังกาชื่อ พระนางกนกานันตีกิษุณี สมัยพระกัสปสัมมาสัมพุทธเจ้า  
 ลังกาทวีปชื่อ มินททวีป มหาเมฆวันช้อ มหาสาคร เจติยบรรพตชื่อ สุกภูฏ ผู้นำต้นพระศรี  
 มหาโพธิ์มาลังกาชื่อ พระนางสุจรมาเถรี เมื่อต้นพระศรีมหาโพธิ์มาถึงลังกามีการเฉลิม  
 ฉลองกันอย่างมโหฬาร พระมหินทเถระได้มอบต้นพระศรีมหาโพธิ์ซึ่งงอกขึ้นมาใหม่ขณะที่อยู่  
 ในลังกาให้ประชาชนนำไปปลูกในหลายที่

๓.๑๓ ประเด็นที่ ๑๓ พระเจ้าอโศกและพระเจ้าเทวานัมปิยติสสะทรง  
 ห่วงบำรุงพระศาสนาให้เจริญรุ่งเรือง กล่าวถึงการหยั่งลงแห่งมูลรากพระศาสนาในลังกา  
 โดยพระเจ้าเทวานัมปิยติสสะโปรดให้พระญาติของพระองค์มีมิตตาทักขิณุชชาเป็นต้น พร้อม  
 ประชาชนชาวลังกาอุปสมบทเป็นพระภิกษุเล่าเรียนพระไตรปิฎก ทำให้บริษัท ๔ เพิ่มขึ้นอย่าง  
 รวดเร็วทั้งในลังกาทวีปและชมพูทวีป ควบคู่ความร่วมมือกันทั้งทางโลกและทางธรรมของ  
 พระราชา ๒ พระองค์คือ พระเจ้าอโศกและพระเจ้าเทวานัมปิยติสสะ

๓.๑๔ ประเด็นที่ ๑๔ การนิพพานของพระมหินทเถระและพระนาง  
 สังฆมิตตาเถรี พระมหินทเถระเมื่ออายุได้ ๖๐ ปี ก็เข้าสู่นิพพานที่เจติยบรรพตในรัชสมัย  
 พระเจ้าอชุตติยะ และในปีเดียวกันนั้น พระนางสังฆมิตตาเถรีผู้มีอายุได้ ๕๕ ปี ก็เข้าสู่  
 นิพพานเช่นกัน พระเจ้าอชุตติยะทรงปฏิบัติต่อสรีรศพของพระเถระและพระเถรีอย่างดียิ่ง

๓.๑๕ ประเด็นที่ ๑๕ พระเจ้าเอฬาระ กล่าวถึงพระเจ้าเอฬาระ  
 ว่าเป็นพระราชาลังกาเชื้อสายทมิฬ มีพระราชธิดาห้ายชื่อตรงมาก พระราชโอรสของ  
 พระองค์ชื่อบรพที่หนึ่งเหยียบลูกโคค้ายทรงรับสั่งให้นำพระราชโอรสไปนอนให้รดเหยียบ



ตายเช่นกัน รัฐบาลให้จับผู้ที่แอบขึ้นไปกินลูกนกบนคันทาลมาฆ่าห้องแขวนไว้บนยอดคาล รถมทรง  
ของพระองค์กระแทกพระเจ้าก็ทำให้ธนูแตกเสียหายทรงประสงค์จะให้รถเหยียบพระองค์ให้  
ตาย แต่พวกอำมาตย์ที่คทาหน้าไว้โดยให้ข้อมแขนแทน ทรงบรมมรักษากุโบสถคืออยู่บนพื้นฐา  
กลางแจ้งเพื่อให้เห็นตักตวงความถูกต้อง

๓.๑๖ ปรีเฉทที่ ๑๖ เรื่องความฉิราษกุมาร กล่าวถึงประวัติความเป็นมาของพระนางวิหารเทวีและความฉิราษกุมาร ซึ่งเป็นพระราชโอรสของนางว่า พระนาง  
วิหารเทวีเป็นธิดาพระเจ้าปิยคิสสะถูกกลืนแหม่าขึ้นฝั่งใกล้วิหารแห่งหนึ่ง ในที่สุดได้เป็นพระ  
มเหสีพระเจ้ากากรรคคิสสะ นางเป็นหมั้นได้ไปอันวอนสามแฉรรูปหนึ่งซึ่งอาพาธใกล้จะ  
มรณภาพให้ปรารณาเป็นพระโอรสของนาง เมื่อสามแฉรรูปแล้วได้มาบังเกิดใน  
พระครรภ์ของนาง ในที่สุดก็ประสูติมาเป็นความฉิราษกุมาร นอกจากนั้นพระนางวิหารเทวี  
ยังได้ประสูติพระราชโอรสอีกองค์หนึ่งพระนามว่า คิสสะ พระราชบิดาได้นำข้าวปายาสที่  
เหลือจากพระสงฆ์ฉันแล้วมาเสวยในเรือต่าง ๆ ๓ ครั้ง ๒ ครั้งแรกทรงอธิษฐาน  
เกี่ยวกับเรื่องให้พระโอรสทั้งสองไม่ทอดทิ้งพระศาสนาและราชประเพณีต่าง ๆ สิ่งต่าง ๆ  
ก็เป็นไปด้วยดี ส่วนครั้งที่ ๓ ทรงอธิษฐานเกี่ยวกับเรื่องจะไม่ให้พระโอรสทั้งสองประทุษร้าย  
ต่อกันและการไม่รบกับพวกหมิพ พระราชโอรสทั้งสองไม่ทรงเสวยพระกระยาหาร ซึ่งเหตุการณ  
จะต้องเป็นไปตรงกันข้ามจากคำอธิษฐาน

๓.๑๗ ปรีเฉทที่ ๑๗ เรื่องนายทหารของความฉิราษกุมาร กล่าวถึง  
นายทหารคนสำคัญของความฉิราษกุมาร ๑๑ คน ซึ่งมีความสามารถพิเศษคนละอย่างและมี  
พลังกำลังเท่ากับช้าง ๑๐ เชือก เหมือนกันทุกคน และกล่าวถึงอดีตชาติของนายทหารเหล่านี้นั้น  
คือนายทหารทั้ง ๑๑ คน คือ สันฆิมิตตะ สุรัมมละ มหาโสณะ โศภุญิมพระ เถรปุตคาภย  
ภระ เวฬุสมณะ ชินฺนทเวระ ปุสสทเวระ ลหิวสสะ และท้าวสุธาเสนะ นายทหารทั้ง ๑๑ คน  
มีทหารเป็นบริวารคนละ ๑๐ คน ทหารบริวารคือ ๆ มากมีทหารเป็นบริวารอีกคนละ ๑๐ คน  
โดยนัยนี้ความฉิราษกุมารจึงมีทหารทั้งหมด ๑๒,๒๒๑ คน

๓.๑๘ ปรีเฉทที่ ๑๘ การยุติสงครามระหว่างกษัตริย์สองพี่น้อง  
กล่าวถึงความฉิราษกุมารทรงชักชวนพระราชบิดาทำสงครามกับพวกหมิพ แต่ถูกห้ามไว้จึงไม่  
พอใจหลบหนีไปอยู่ที่อื่นและได้พระนามใหม่ว่า ท้าวความฉิราษกุมาร เมื่อพระราชบิดาสวรรคต  
ได้ยกทัพมายึดเอาราชสมบัติได้ทำสงครามกับคิสสะผู้บุตราเพราะพระอนุชาไม่ยอมให้พระราช  
มารดาและเจ้าคุณพลไปอยู่กับพระองค์ ครั้นแรกพระองค์แพ้หลบหนีไปของสมุญคนได้จำนวน

มากแล้วยกทัพกลับมาใหม่ ไค้ชนช้างกับพระอนุชา ในที่สุดพระองค์ทรงชนะ ทิสสะอนุชา  
หลบหนีไปอยู่กับพระโคธากษัตริย์และไค้อาศัยพระเถระรูปนั้นนำมาขอต่อพระเชษฐา แล้วทั้งสอง  
พระองค์ก็คืนดีกัน

๓.๑๘ ปริเฉทที่ ๑๘ ชัยชนะของพระเจ้าทุฏฐคามณี กล่าวถึงพระเจ้า  
ทุฏฐคามณีกับนายทหารใหญ่ ๑๑ คน และช้างกฤษณะออกสู้รบกับพวกหมตีคามหัวเมืองต่าง ๆ  
ได้รับชัยชนะมาโดยตลอด ในที่สุดพระองค์ไค้ทำสงครามยุทธหัตถีกับพระเจ้าเอฬาระหมตี  
และได้รับชัยชนะ จากนั้นทรงเกิดความสังเวชสลดใจเมื่อทรงระลึกถึงคนจำนวนมากที่ถูก  
ฆ่าตายในสงคราม ได้รับการปล่อยโยนจากพระอรหันต์ ๔ รูป จากเกาะปึงคู้ ก็ทรงเบา  
พระทัย ทรงปรารถนาที่จะลงทัณฑ์กรรมแก่พระองค์ในกรณีที่พระองค์ทรงบริโภคนกที่สกปรกก่อนที่จะ  
ถวายแก่พระสงฆ์

๓.๒๐ ปริเฉทที่ ๒๐ การสร้างมริจวัญญิกวิหารและการสร้างโลหะ  
ปราสาท หลังจากพระเจ้าทุฏฐคามณีได้รับชัยชนะขึ้นเสวยราชย์ในลังกาทวีปทั้งหมดแล้ว  
พระองค์ไค้เสด็จไปทรงสนานในบึงคิสสวาปีคามโบราณราชประเพณี พวกอำมาตย์นำพระ  
แสงคามที่มีพระบรมราชาบุตรอยู่ข้างในไปปักไว้ที่แห่งหนึ่ง เวลาที่พระองค์จะเสด็จกลับ  
พวกอำมาตย์ไม่สามารถถนอมพระแสงคามขึ้นไค้ จึงทรงให้สร้างมริจวัญญิกวิหารขึ้น ๓ ชั้น  
เพื่อเป็นการลงทัณฑ์กรรมในเรื่องที่พระองค์เสวยนกกที่สกปรกก่อนที่จะถวายแก่สงฆ์ นอกจากนั้น  
เมื่อค้นพบจารึกที่พระเจ้าเทวานัมปิยคิस्สะทรงจารึกไว้ไค้สร้างโลหะปราสาทขึ้นโดยจำลอง  
แบบมาจากปราสาทในเทวโลก สิ้นทรัพย์เฉพาะที่ประเมินค่าไค้ ๓๐ โกฎิ

๓.๒๑ ปริเฉทที่ ๒๑ การไค้สิ่งของต่าง ๆ เมื่อเริ่มสร้างพระมหาสถูป  
เมื่อพระเจ้าทุฏฐคามณีทรงปรารถนาที่จะสร้างพระมหาสถูปคามที่พบในจารึกของพระเจ้าเทวา-  
นัมปิยคิस्สะ ทรงดำริหาวิธีการที่จะไค้สิ่งของต่าง ๆ มาสร้างพระมหาสถูปโดยไม่ให้ประชาชน  
เคียดแค้น ด้วยบุญญาภพของพระองค์สิ่งอันเป็นวิสสุคูปกรณ์ในการก่อสร้างทั้งหมดก็เกิดขึ้น  
ด้วยอำนาจเทวคามินศาล

๓.๒๒ ปริเฉทที่ ๒๒ การสร้างห้องพระบรมธาตุ กล่าวถึงการถ่อ  
สร้างพระมหาสถูป ตั้งแต่การกำหนดขนาด การวางศิลาฤกษ์ การคัดเลือกนายช่าง และ  
การลงมือก่อสร้างห้องที่จะใช้บรรจุพระบรมธาตุ พระเจ้าทุฏฐคามณีทรงรับสั่งให้สร้างอย่าง  
วิจิตรสวยงาม ให้สร้างคันโทชัฏแก้วและสิ่งของมีค่าต่าง ๆ มากมาย รวมทั้งรูปต่าง ๆ อัน  
เกี่ยวกับพุทธประวัติไว้ในห้องนั้น

๓.๒๓ ปรีเฉทที่ ๒๓ การบรรจुพระบรมธาตุ กล่าวถึงพระโสณทัตตะ  
ไปถึอุเชิฐพระบรมธาตุมาจากนาคพิภพ เพื่อให้พระเจ้าทุฏฐคามณีทรงบรรจुในพระมหาสถูป  
ซึ่งพระโสณทัตตะต้องโรยอุบายหลอกล่อพระยานาคหลายรูปแบบจึงสามารถนำมาได้ ก่อนที่  
จะบรรจुในพระสถูป พระบรมธาตุได้แสดงปาฏิหาริย์มากมาย รวมทั้งแสดงยมกปาฏิหาริย์  
เหมือนเมื่อครั้งที่พระพุทธองค์ทรงแสดงที่คันทันคัมพภูกัม

๓.๒๔ ปรีเฉทที่ ๒๔ พระเจ้าทุฏฐคามณีสวรรคตแล้วเสด็จเข้าสู่สวรรค  
ชั้นคุสิต พระเจ้าทุฏฐคามณีทรงประจวรอย่างหนักขณะที่การก่อสร้างพระเจดีย์ส่วนยอดและ  
การฉาบปูนทาสียังไม่สำเร็จ เจ้าคิสสะผู้บัญชาได้รับคำเป็นการค่อ แต่เพื่อให้พระเจ้าทุฏฐ-  
คามณีได้ทอดพระเนตรเห็นพระเจดีย์ที่ก่อสร้างสำเร็จแล้วก่อนจะสวรรคต จึงให้พวกช่าง  
จำลองสิ่งต่าง ๆ ที่ยังไม่เสร็จให้ดูสำเร็จเรียบร้อย แล้วให้หามพระเจ้าทุฏฐคามณีมาบรรทม  
อยู่ในระหว่างพระสถูปและโลหะปราสาท มีพระภิกษุมายืนห้อมล้อมพระองค์ ๔๖ โกฏิ พวก  
ธาลักษณ์อ่านมัญฉิรายการพระราชากุศลที่พระองค์ทรงบำเพ็ญมาตลอดถวาย พวกเทวดาจาก  
สวรรคชั้นต่าง ๆ นำรถมาเชื้อเชิญให้พระองค์ขึ้นรถเสด็จไปสวรรคชั้นของตน ๆ พระองค์  
โปรดให้คอยจนกว่าจะสดับพระธรรมเทศนาจบ ในที่สุดพระองค์ทรงสวรรคตไปจุติที่รถที่นำ  
จากสวรรคชั้นคุสิต จากนั้นก็เสด็จขึ้นสู่สวรรคชั้นคุสิต

๓.๒๕ ปรีเฉทที่ ๒๕ เรื่องพระราชา ๑๐ พระองค์ กล่าวถึงพระราชา  
๑๐ พระองค์ พร้อมกับกล่าวถึงสถานที่หรือสิ่งของต่าง ๆ ที่พระราชาเหล่านั้นทรงสร้างชั้น  
ใหม่หรือทรงปฏิสังขรณ์ในพระศาสนา รวมทั้งการบำเพ็ญพระราชากุศลอื่น ๆ ด้วย พระราชา  
เหล่านั้นทรงขึ้นครองราชย์มาตามลำดับดังนี้

พระเจ้าศรัทธาคิสสะ

พระเจ้าอุสัคคณะ

พระเจ้าลัญจคิสสะ

พระเจ้าชัลลาภูมาคะ

พระเจ้าวัฏฐคามณี

พระเจ้ามหาจุฬิมหาคิสสะ

พระเจ้าโจรนาค

พระเจ้าวภูกะ

พระเจ้าทารุภาคคิสสะ

พระเจ้ากุกกัณณคิสสะ

๓.๒๖ ปรีเฉทที่ ๒๖ เรื่องมิลินทปัญหา กล่าวถึงเรื่องมิลินทปัญหา  
 ทั้งแต่ศักราชที่พระนาคเสนเป็นพระภิกษุ พระเจ้ามิลินทะเป็นสามเณร ๆ ถูกพระภิกษุ  
 เพราะไม่ยอมเอาชยะไปตั้งแค่นใจจึงตั้งความปรารภนาชให้คนมีเขานุกาพและปัญญา-  
 นุกาพยิ่งกว่าใคร ๆ ในทุกภพทุกชาติที่เกิด ส่วนพระภิกษุก็ปรารภนาในท่านเองเดียวกันโดย  
 ขอให้คนมีปัญญายิ่งกว่าสามเณร ทัดมาทั้งสองคนโตมาเกิดเป็นพระเจ้ามิลินทะและพระนาคเสน  
 แล้วได้ถามปัญหาโต้ตอบซึ่งกันและกันจนเป็นที่เลื่องลือไปทั่วชมพูทวีป ปัญหาที่ถามตอบกันที่  
 ปรากฏในคัมภีร์วังสมาลินีคือ นามปัญหา วัสสปัญหา หุกกรปัญหา เมณฑกปัญหา วัชชาวัชชปัญหา  
 และอนุมาณปัญหา

เนื้อหาสาระของวังสมาลินีจบเพียงเท่านั้น ต่อจากนี้เป็นเนื้อหาสาระ  
 ของส่วนที่เรียกว่า มหาวังสมาลินี มีอยู่ด้วยกัน ๒ ปรีเฉท ไม่ได้อยู่ในขอบเขตที่ผู้วิจัยจะ  
 ศึกษา แต่เพื่อให้เห็นภาพรวมของเนื้อหาสาระของคัมภีร์ทั้ง ๒ ตอน อย่างชัดเจน ผู้วิจัย  
 จึงนำมาก่อว่าไว้ในวิทยานิพนธ์ฉบับนี้ด้วย และให้ลำดับที่ต่อเนื่องกันไปเป็นปรีเฉทที่ ๒๗  
 และ ๒๘ เนื้อหาสาระของมหาวังสมาลินีทั้ง ๒ ปรีเฉท\* มีดังนี้

๓.๒๗ ปรีเฉทที่ ๒๗ ประวัตติพระพุทฺธโชสัจจารย์ กล่าวถึงประวัติ  
 พระพุทฺธโชสัจจารย์ตั้งแต่ได้รับการเชื่อเชิญให้จุติจากดาวตึงส์มาเกิดในโลกมนุษย์ มีบิดา  
 เป็นพรานหม้อชื่อ เกสี ซึ่งเป็นอาจารย์สอนไตรเพทแก่พระราชา เมื่อโชสฤกมารเกิดมาได้  
 ๗ ปี ก็เรียนจบไตรเพท พระเจดะรูปหนึ่งซึ่งเป็นสหายบิดาใช้กูปบายชักนำให้ลอบบรพชา  
 เมื่อลอบบรพชาแล้วได้ศึกษาเล่าเรียนพระไตรปิฎกจนแตกฉาน พลอายุได้ ๒๐ ปี ก็ได้  
 กูปสมบพเป็นพระภิกษุ วันหนึ่งเกิดความคิดในเชิงคูนหมิ่นพระอุปัชฌายะว่า มีปัญญาน้อยกว่า  
 ตน จึงถูกลงทัณฑ์กรรมให้ไปแปลพระพุทฺธพจน์พร้อมทั้งอรรถกถาจากภาษาสิงหลเป็นภาษามคธ  
 พระพุทฺธโชสัจจารย์จึงออกเดินทางไปยังกาหวิป ระหว่างทางได้พบกับพระพุทฺธทักคเตระ ๆ  
 ได้ทักทายปราศรัยตามถึงจุดประสงค์ที่เดินทางไปดังกล่าว เมื่อทราบจุดประสงค์แล้วได้มอบ  
 เหล็กจาร หินลับ และยาดววยแก่พระพุทฺธโชสัจจารย์แล้วก็แยกทางจากกัน พระพุทฺธโชสัจจารย์  
 เดินทางไปถึงลังกาได้เข้าเฝ้าพระเจ้าสังฆราชลังกา ได้ช่วยหาคำอธิบายพระอภิธรรมบทหนึ่ง  
 ให้แก่พระเจ้าสังฆราช จึงได้รับนิมนต์ให้ช่วยสอนพระอภิธรรม แต่พระพุทฺธโชสัจจารย์ได้ปฏิเสธ  
 พร้อมกับแจ้งความประสงค์ให้ทราบว่า ตนเองมาเพื่อแปลพระพุทฺธพจน์เป็นภาษามคธ พระ

\* ส่วนที่เป็นภาษาบาลีและส่วนที่แปลอย่างพิสดารไม่ปรากฏในวิทยานิพนธ์ฉบับนี้

สังฆราชจึงมอบคาถาบทหนึ่งให้ไปลองแต่ง พระพุทธโฆสจารย์ได้นำไปแต่งเป็นคัมภีร์วิสุทธิ-  
มรรค และท่องแต่งใหม่ถึง ๓ ครั้ง เพราะถูกเหวคาชไมยต้นฉิบไปใน ๒ ครั้งแรก จน  
รุ่งเช้าเหวคาจึงไค่น้ำมาคืน พระพุทธโฆสจารย์ได้นำต้นฉิบทั้ง ๓ ฉิบซึ่งมีข้อความไม่  
ผิดเพี้ยนกันแม้เพียงหนึ่งอักษรไปถวายพระสังฆราช ๆ และหมู่สงฆ์พิจารณาแล้วก็พอใจ  
ยินยอมให้แปลพระพุทธพจน์เป็นมคธภาษาได้ พระพุทธโฆสจารย์ท่านก็อยู่ที่โลหปราสาท  
แปลพระไตรปิฎกพร้อมภรรตถดาเป็นภาษามคธอยู่ ๓ เดือนก็เสร็จ แล้วนำไปถวายพระสังฆราช  
หลังจากนั้นได้นำคัมภีร์เดิมที่เป็นภาษาสิงหลมาเผาทิ้งและก่อนจะกลับชมพูทวีปได้เทศนาเป็น  
ภาษาสันสกฤตให้ชาวลังกาฟังด้วย เมื่อเดินทางกลับมาถึงชมพูทวีปได้รับไปแจ้งเรื่องทั้งหมด  
ที่ตนดำเนินการแล้วให้พระอุปัชฌายะทราบ พระอุปัชฌายะจึงยกโทษให้จึงเป็นอันหลุดพ้นจาก  
ทัณฑกรรม หลังจากนั้นได้เดินทางไปเยี่ยมบิดามารดาและนิพพานไปเมื่อถึงเวลาอันสมควร

๓.๒๔ ปรีเฉทที่ ๒๔ เรื่องพระราชา ๒๔ พระองค์ กล่าวถึงพระราชา  
ของลังกาคือจากพระเจ้ากุกกัณณคิสสะอีก ๒๔ พระองค์ และกล่าวถึงพระสถูปเจดีย์ วิหาร  
และสระน้ำ ที่พระราชาแต่ละองค์ให้สร้างขึ้น รวมทั้งการบูรณะปฏิสังขรณ์พระสถูปเจดีย์  
วิหาร ที่มีอยู่ก่อนด้วย พระราชาทั้ง ๒๔ พระองค์เสด็จขึ้นครองราชย์เป็นลำดับต่อกันมาดังนี้

- พระเจ้าภาติกกราช
- พระเจ้ามหาหาชิกนาคราช
- พระเจ้ากามุณฑกคามณีอภัย
- พระเจ้ากนิชชานคิสสรราช
- พระเจ้าจุฬากภัย
- พระนางสิวลดา
- พระเจ้าอุฬินาค
- พระเจ้าจันทมุขสิวะ
- พระเจ้ายสพาศคิสสะ
- พระเจ้าสุภราช
- พระเจ้าวสุภราช
- พระเจ้าวังกนาสิกคิสสะ
- พระเจ้ากฤษพาทคคามณี
- พระเจ้ามหัสถนาค
- พระเจ้าภาติกคิสสะ



ศูนย์วิจัยทรัพยากร  
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

พระเจ้ากนิษฐทิศ  
 พระเจ้ากฤษณาค  
 พระเจ้ากฤษณาค  
 พระเจ้าสิรินาค  
 พระเจ้าโฆหารทิศ  
 พระเจ้ากฤษณาค  
 พระเจ้าสิรินาค  
 พระเจ้าวิชัย  
 พระเจ้าถึงทตล  
 พระเจ้าสิริถึงขโห  
 พระเจ้าโคฎกาภ  
 พระเจ้าเชษฐทิศ  
 พระเจ้ามหาเสนา

๔. คัมภีร์อื่น ๆ ที่มีเนื้อหาสาระเท่านั้นเกี่ยวกับวงสมาธิ เนื้อหาสาระ  
 หลักที่ปรากฏในวงสมาธิคือ ประวัติความเป็นมาของพุทธศาสนาในอังกฤษและประวัติราชวงศ์  
 ต่าง ๆ ของอังกฤษ และเรื่องมิลินทปัญหา ประวัติความเป็นมาของพุทธศาสนาในอังกฤษและ  
 ประวัติราชวงศ์ต่าง ๆ ของอังกฤษกล่าวไว้ในคัมภีร์ต่าง ๆ หลายคัมภีร์ แต่ละคัมภีร์เหล่านั้น  
 มีเนื้อหาสาระเกี่ยวกับเรื่องนี้บ้างน้อยบ้าง แล้วแต่คัมภีร์นั้น ๆ จะกล่าวเน้นหนักใน  
 เรื่องใด ผู้วิจัยจะกล่าวถึงเฉพาะคัมภีร์ที่มีเนื้อหาสาระส่วนมากคล้ายคลึงกับวงสมาธิเท่า  
 นั้น ส่วนคัมภีร์ที่มีเนื้อหาสาระคล้ายคลึงกับวงสมาธิเพียงเล็กน้อยจะไม่นำมากล่าวถึงใน  
 งานวิจัยนี้ คัมภีร์ที่มีเนื้อหาสาระส่วนมากคล้ายคลึงกับวงสมาธิมีดังนี้

๔.๑ คัมภีร์ที่ปวงศ เป็นพงศาวดารที่เก่าแก่ที่สุดของอังกฤษ ไม่มี  
 หลักฐานว่าใครเป็นผู้แต่ง เนื้อหาสาระแสดงประวัติศาสตร์ของอังกฤษตั้งแต่พระเจ้า  
 เสด็จมาอังกฤษ ๓ ครั้ง จนเริ่มราชวงศ์อังกฤษตั้งแต่พระเจ้าวิชัยเป็นต้น ไปจนจบประวัติศาสตร์  
 อังกฤษในสมัยพระเจ้ามหาเสนา รวมทั้งความเป็นไปต่าง ๆ ของพุทธศาสนาในแต่ละสมัยของ  
 พระมหากษัตริย์พระองค์ต่าง ๆ เหล่านั้น

๔.๒ คัมภีร์มหาวงศ์ พระมหานามเป็นผู้แต่ง เป็นที่มาของเนื้อหา  
 สาระในวงสมาธิ ดังนั้นจึงมีเนื้อหาสาระในทำนองเกี่ยวกับวงสมาธิ จะแตกต่างกันบ้าง

ในส่วนที่มหาวงศ์มีเนื้อความพิสดารกว่า ส่วนวังสมาลินีคัดเรื่องที่ เป็นคติชาตินและเรื่องชากรวมทั้งการพรรณนาบางสิ่งบางอย่างที่วิจิตรพิสดารออกไปมาก

๔.๓ คัมภีร์มหาโทธิวงศ์ เป็นเรื่องแสดงประวัติกันพระศรีมหาโทธิ เนื้อเรื่องเริ่มตั้งแต่เรื่องในสมัยพระพุทธเจ้าที่ปิงกรและพระพุทธเจ้าพระองค์อื่น ๒๔ พระองค์ การตรัสรู้ของพระโคตมพุทธเจ้า การบูชาต้นพระศรีมหาโทธิในพระเชตะวัน การปรินิพพานของพระพุทธเจ้า การสังคายนา ๓ ครั้งในกนิเคีย การนำพระพุทธรูปศาสนามาตั้งมั่นในลังกา โดยพระมหินทเถระ การนำต้นพระศรีมหาโทธิจากกนิเคียมาลังกาโดยพระนางสังฆมิตตาเถรี การปลุกต้นพระศรีมหาโทธิที่เมืองอนุราชบุรี และรายละเอียดเรื่องพิธีบูชาต้นพระศรีมหาโทธิที่เรียกว่า โทธิบูชา ในโอกาสนั้น

๔.๔ คัมภีร์ธูปวงศ์ เป็นตำนานแสดงประวัติการสร้างพระสถูปสำหรับประดิษฐานพระบรมสารีริกธาตุ เนื้อเรื่องกล่าวถึงบุคคล ๔ จำพวก ที่มีคุณสมบัติเหมาะแก่การสร้างพระสถูปเป็นที่เก็บพระธาตุ คือ พระพุทธเจ้า พระปัจเจกพุทธเจ้า พระสาวกของพระพุทธเจ้า และพระเจ้าจักรพรรดิ ประวัติพระพุทธเจ้า ๒๔ พระองค์ มีพระที่ปิงกรพุทธเจ้า เป็นต้น การเสด็จจากคฤาสวรรค์มาประสูติเป็นเจ้าชายสิทธัตถะ จนตรัสรู้และปรินิพพาน การสร้างพระสถูปในแคว้นแคว้นต่าง ๆ การสร้างพระเจดีย์ ๔๘,๐๐๐ เจดีย์ในสมัยพระเจ้าอโศกมหาราช การนำพระพุทธรูปไปเผยแพร่ในลังกาโดยพระมหินทเถระ ประวัติการสร้างพระสถูปในลังกาในสมัยพระเจ้าแผ่นดินพระองค์ต่าง ๆ โดยเฉพาะเรื่องการสร้างพระสถูปในสมัยพระเจ้าพุทธุทความซึ้งกล่าวไว้อย่างมาก

คัมภีร์ที่กล่าวมานี้ เนื้อหาส่วนแรกของคัมภีร์คล้ายคลึงกันทุกคัมภีร์คือ กล่าวถึงประวัติพระพุทธเจ้าตั้งแต่พระพุทธเจ้าที่ปิงกร เป็นต้นมา จนถึงเรื่องพระมหินทเถระนำพระศาสนามาไปเผยแพร่ในลังกา หลังจากนั้นจึงมุ่งกล่าวเน้นในเรื่องอันเป็นจุดประสงค์หลักของคัมภีร์ ซึ่งเรื่องที่ถูกกล่าวไว้ในคัมภีร์ เหล่านี้มีบันทึกอยู่ในคัมภีร์วังสมาลินีมากพอสมควร

### ค. ลักษณะการประพันธ์และภาษา

๑. ฉันทที่ผู้ประพันธ์ใช้ในการแต่งคัมภีร์ วังสมาลินี เป็นงานประพันธ์ประเภทร้อยกรอง คือ ตลอดเรื่องแต่งเป็นรูปคาถาทั้งหมด มีเนื้อหาสาระยาวกว่า ๓,๐๐๐ คาถา รูปแบบฉันทลักษณ์ที่ใช้ในการแต่งมีหลายรูปแบบ ฉันทที่ใช้นั้นที่แต่งมากที่สุดคือปद्यุญยาวีรฉันท คือเป็นเปอร์เซ็นต์ประมาณ ๕๔ เปอร์เซ็นต์ ของเนื้อหาทั้งหมด อีกประมาณ ๒ เปอร์เซ็นต์ เป็นรูปแบบฉันทอื่น ๆ ซึ่งมีใช้บ้างบ้างน้อยบ้าง คงปรากฏความตาร่างที่แจ่มแจ้งไว้ในลำดับ

ต่อจากนี้ ส่วนที่แห่งค้วยปฏฺฐยาวัตรฉันท์ไม่ไค้แสดงไว้เหาะระนถจากคดาที่แห่งค้วยรูปฉันท์  
 ทามทวารางนี้แล้ว ล้วนเป็นคดาที่แห่งค้วยปฏฺฐยาวัตรฉันท์ทั้งสิ้น อนึ่ง เพื่อสะควกแก่การ  
 ทรวจสอบรูปแบบคดาที่แตก่างถออกไป ผู้วิจัยไค้ให้หมายเลขประจำคดาเฉพาะคดาที่  
 แดงงไว้ทามทวารางนี้เท่านั้น ส่วนคดาที่เป็นรูปแบบปฏฺฐยาวัตรฉันท์ไม่มีสิ่งไค้ที่จะกล่าวถึง  
 มากนัก จึงไม่ไค้ให้หมายเลขประจำคดาไว้ หมายเลขที่ไค้ไว้เรียงไปทามลำดับทามที่คดา  
 นั้น ๆ ปรากฏอยู่ในคัมภีร์

ทวารางแสดงฉันท์ต่าง ๆ นอกจากปฏฺฐยาวัตรฉันท์ที่ผู้ประพันธ์ใช้แห่งวงสมาธิ

ชื่อฉันท์	จำนวนคดา	หมายเลขประจำคดา
๑. อินทรวีเชียร	๑๒	๑, ๒, ๔, ๑๕, ๑๕, ๑๖, ๑๘, ๒๐, ๒๔, ๒๐, ๕๕, ๕๖
๒. วัງฉัฏฐ	๔	๒๑, ๒๖, ๓๑, ๓๒, ๓๓, ๓๔, ๓๕, ๓๖, ๖๔
๓. วสันตคอก	๖	๔๑, ๔๓, ๔๖, ๔๘, ๔๘, ๕๑
๔. อินทรวงค์	๖	๑๑, ๑๒, ๑๓, ๑๔, ๒๒, ๒๕
๕. อุเปนทรวีเชียร	๖	๓, ๕, ๘, ๑๐, ๑๓, ๓๔
๖. มาถินี	๕	๒๓, ๒๓, ๒๔, ๒๕, ๓๐
๗. ปหิสสิณี	๔	๓๘, ๔๒, ๔๓, ๕๒
๘. อุปชาติ	๓	๔, ๖, ๓
๙. โคฏก	๑	๔๔
๑๐. ฉัทรวา	๑	๔๕
๑๑. ฉัทรุถลวิกัศิก	๑	๕๐



นอกจากคาถาที่แต่งด้วยฉันท์ต่าง ๆ ตามตารางนี้แล้ว ยังมีคาถาอีก ๒ บท ที่จัดเข้าในรูปแบบฉันท์ใดฉันท์หนึ่งตามคัมภีร์วาทโททัย<sup>๕</sup> ไมได้ คือ คาถาที่ ๓๗ และ ๕๓ ทั้งสองคาถานี้แม้ว่าจะพิจารณาเป็นรูปแบบมโหสถฉันท์ คือพิจารณาในฐานะเป็นคาถาที่แต่งด้วยฉันท์ทั้งแท้ ๒ ฉันท์ขึ้นไปในคาถาเดียวกัน โดยพิจารณาที่สระบาทก็ไม่พบบาทใดบาทหนึ่งเป็นไปตามกฎเกณฑ์ของฉันท์ที่มีจำนวนคำประพันธ์ ๑๒ และ ๑๓ คำ ตามที่ปรากฏในคาถานั้น ๆ แต่อย่างใด จึงไม่ทราบว่าคาถาทั้ง ๒ นั้น ผู้ประพันธ์แต่งด้วยฉันท์อะไร คาถาทั้ง ๒ นั้น มีข้อความดังนี้

๓๗. หิอวา เสฏฐัง ชรชมวิมานนุปี มนุญญ์  
 เฉคุจฉั โส สาสนเหตุ นรโลกั  
 ธาควมมากา สาสนกิจจํ กตกิจโจ  
 โก นามนุญญ์ สาสนกิจจวมหิ ปมชเชติ ฯ
๕๓. อิติ ปรีทิมชุตโน นิคญุจ  
 ปฏิสถียิสสรียํ กโรติ ปญญ์  
 วิปุลมปี กุพฺพชฺชิ ลชชโลกั  
 กุภยหิตํ น กโรติ โลกอุชฺชโร ฯ

อีกประการหนึ่งฉันท์ที่ใส่แต่งคาถาตามตารางที่กล่าวมานั้น ยกเว้นปหิสสิณฉันท์ เป็นฉันท์ที่มีปรากฏบ่อย ๆ ในการประพันธ์คัมภีร์ต่าง ๆ องค์ประกอบและโครงสร้างของฉันท์นั้น ๆ เป็นที่รับรู้แพร่หลายอยู่พอสมควร ส่วนปหิสสิณฉันท์ไม่ค่อยจะมีปรากฏมากนัก องค์ประกอบและโครงสร้างของปหิสสิณฉันท์มีดังนี้

ใน ๑ บาทของคาถาที่แต่งด้วยปหิสสิณฉันท์ประกอบด้วยคำประพันธ์ ๑๓ คำ คณะฉันท์ ๔ คณะ และครุท้ายบาทอีก ๑ แห่ง<sup>๖</sup> รูปแบบของโครงสร้างคาถาคือ

<sup>๕</sup>สังฆรักขิตมหาสามี, คัมภีร์วาทโททัยปกรณ (มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย จัดพิมพ์โดยเสด็จพระราชกุศลในการออกเมรุศพ สมเด็จพระธีรญาณมุนี ปุณณกมหาเถระ : ๒๔ ธันวาคม ๒๕๒๗).

<sup>๖</sup>เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๑๔-๑๑๕.

ม	น	ช	ร	กร
- - -	. . .	. . .	. . .	-
- - -	. . .	. . .	. . .	-
- - -	. . .	. . .	. . .	-
- - -	. . .	. . .	. . .	-

ตัวอย่างคาถาที่แต่งด้วยปหิยสิณีนันท์

เวสาเช นรปติ ปุณฺณมายเมว  
 เทวานํ ปิยวจโน ปคุชฺหนาโม  
 ลงกายํ ปจิตฺตมิตฺติ อชฺสวายํ  
 อชฺศานํ รัตนสุขโทภิสฺสเจยิ สฺสิตฺติ ฯ

อีกอย่างหนึ่งมีชื่อที่น่าสังเกตุว่า รูปแบบและเนื้อความคาถาที่แต่งด้วยฉันท  
 ทั้ง ๑๑ ฉันทนั้น จากการเทียบเคียงกับคัมภีร์มหาวงศ์พบว่ามากกว่าครึ่งหนึ่งของคาถาเหล่านั้น  
 นั้น ผู้ประพันธ์คัดลอกมาจากคัมภีร์มหาวงศ์โดยตรง อีกส่วนหนึ่งผู้ประพันธ์แต่งขึ้นเอง ซึ่งส่วน  
 ที่แต่งขึ้นเองนี้ปรากฏอยู่ในส่วนที่พรรณานี้เรื่องต่างไปจากคัมภีร์มหาวงศ์ และในส่วนที่แต่ง  
 ด้วยปฏฺฐยาวจรฉันทก็มีมีในฉันทที่ผู้ประพันธ์คัดลอกมาจากคัมภีร์มหาวงศ์โดยตรง โดยเฉพาะ  
 ก่อนที่จะดำเนินเรื่องมาถึงตอนที่แต่งด้วยฉันทนั้นนอกจากปฏฺฐยาวจรฉันท ผู้ประพันธ์จะดำเนิน  
 เนื้อหาให้มาเชื่อมกับเนื้อหานี้เป็นรูปคาถาที่ปรากฏอยู่ในคัมภีร์มหาวงศ์เห็นอีกคาถานั้น ๆ  
 ขึ้นไปไม่น้อยกว่า ๔ คาถาเสมอ นอกจากนั้นในตอนเริ่มต้นปริเฉทหรือระหว่างปริเฉทแทบ  
 ทุกแห่งมีการแต่งให้เนื้อความเชื่อมกับคาถาในคัมภีร์มหาวงศ์เป็นระยะ ๆ มากบ้างน้อยบ้าง  
 ตลอดเวลา เนื้อความที่นำมาเชื่อมกันก็เป็นไปอย่างกลมกลืนไม่สะดุดเสียความแต่อย่างใด  
 ในส่วนที่เป็นเนื้อหาเรื่องมิลินทปัญหาที่เป็นไปในทำนองเดียวกัน แต่เป็นที่น่าสังเกตุว่า ใน  
 ส่วนที่เป็นเรื่องมิลินทปัญหานี้ไม่มีคาถาที่แต่งด้วยฉันทพิเศษอื่น ๆ เลย เนื้อหาทั้งหมดแต่ง  
 ด้วยปฏฺฐยาวจรฉันทเท่านั้น

อนึ่ง ในเรื่องฉันทลักษณะนี้ มีการร้อยติ (-) ตัดคัพท์ระหว่างบาทต่าง ๆ  
 ในแต่ละคาถาปรากฏให้เห็นอยู่มากใน ๓ ลักษณะคือ

๑.๑ ร้อยติ (-) ถูกต้องความกฎเกณฑ์ทางฉันทลักษณะทุกประการ  
 คือร้อยติ ตัดคัพท์ออกเป็น ๒ ส่วนเท่า ๆ กัน ในบาทที่ ๑ กับบาทที่ ๒ และบาทที่ ๓ กับ

บาทที่ ๔ ตัวอย่างเช่น

สุนทรภู่ เทว-	ราชา สุนทรภู่
ชีวธาภิเษก	วิไล ยาจิ มณี ทหา ฯ

ฯลฯ

บุษยามาเส จ ปรุณี	หุคีย์ จิตกาทเก
วิสาเซ ทคีย์ ธงกา-	หิปี คมิ มหามณี ฯ

ฯลฯ

ปุปคณธาทีนา ธาตุ-	ปุช กชวา นิรันคร
สงฆสส ปรจยั เทนโค	อโหสิ มคธิสโร ฯ

ฯลฯ

๑.๒ ไชยคติในลักษณะที่เรียกว่า "ยติหินโทษ"<sup>๑</sup> คือ ไชยคติที่คัดสรรออก เป็น ๒ ส่วน ไม่เท่ากัน ในบาทที่ ๑ กับบาทที่ ๒ และในบาทที่ ๓ กับบาทที่ ๔ ตามกฎเกณฑ์ ทางฉันทลักษณ์ถือว่าไม่ผิดแต่เป็นโทษ ตัวอย่างเช่น

วฏฐวธโส ทหา เทโว-	โรหนั ธกริ มุณี
สมาคโม มหา ธาสี	สงกชสนคเร ทหิ ฯ

ฯลฯ

หิชาวา เถรว ทหา ธาตุ-	มิชานมหิ สมชดกั
ปฐคณั จินคณคทา ว	ปฐสีสุ ธาตุสชคกั ฯ

ฯลฯ

ปราปาจินชวาเรน	นิชมิชวาน ปถกมิ
จตุธาธานนุจ ธา จตุธา-	ธคามิ พหิ ธตุคมิ ฯ

๑.๓ การไชยคติที่ผิดกฎเกณฑ์ทางฉันทลักษณ์ คือ การไชยคติที่คัดสรรระหว่างบาทที่ ๒ กับบาทที่ ๓ การไชยคติในลักษณะนี้ถือว่าผิดกฎเกณฑ์ทางฉันทลักษณ์

<sup>๑</sup>สังฆปริณายกมหาสาวิ, คัมภีร์สุโขทัย (กรุงเทพมหานคร : ประยูรวงศ์, ๒๕๐๘), หน้า ๒๔-๓๐.

## ตัวอย่างเช่น

ทโท กเมน โส สยดา      คนุชวา พาราณสี ถิสี-  
 ปตเน มิคทายมฺหิ      ชนมจอกํ ปวชฺยิ ๖

กาลา

มหาวริฏฺฐเดรสส      ชนมฺสาสนํ จ อุชฺชฺตรา-  
 ภิมุชฺชํ ปน เสสาณํ      อาสนานิ สมฺมุตฺโต

กาลา

อิชฺช ฐาเน มหาราช      สจฺจชฺชส อุโปสฺสตา-  
 คาริ ภวิสสเท ทชฺช      ปุชฺชนิมิชฺชกํ นิ ทํ

กาลา

ทโท ชชฺชคิยา อญฺญ      เอกธฺมฺมา ว ภาทร-  
 ปติสฺสํ นาม รชชฺชส      นายกมฺภุํ ททา ๖

กาลา

การใช้ติในลักษณะชก ๑.๑ และชก ๑.๒ มีปรากฏอยู่มากตลอดเรื่อง ส่วนการใช้ติในลักษณะชก ๑.๓ มีปรากฏอยู่เพียงเล็กน้อย เท่าที่ยกตัวอย่างมานั้นเอง

ในเรื่องฉันทลักษณะนี้กล่าวโดยสรุปไว้ว่า รูปแบบคาถาที่ประพันธ์ด้วยฉันทต่าง ๆ ตามที่ปรากฏในวงสมาธินี้เป็นรูปปฏิรูปยวติฉันทเป็นส่วนมาก และเป็นส่วนที่ผู้ประพันธ์แต่งเองมากที่สุด ส่วนคาถาที่แต่งด้วยฉันทอื่นมากกว่าครึ่งหนึ่ง ผู้ประพันธ์คัดลอกมาจากคัมภีร์มหาวงศ์ นอกจากนั้นยังมีการใช้ติในคาถาค่าง ๆ ทั้งที่ถูกต้องความถูกต้องทางฉันทลักษณะและทั้งที่เป็นโทษปรากฏอยู่มากพอสมควร และมีการใช้ติผิดกฎเกณฑ์ทางฉันทลักษณะปรากฏอยู่ด้วย แต่มีเพียงเล็กน้อยเท่านั้น

๒. รูปแบบการเสนอเนื้อหา๒.๑ โครงสร้างการเสนอเนื้อหารวมของคัมภีร์ มหาวงสมาธิ

คือส่วนหนึ่งของคัมภีร์ที่มีเนื้อหาต่อเนื่องจากวงสมาธิ เนื้อหาสาระและโครงสร้างการเสนอเนื้อหาของคัมภีร์ทั้ง ๒ ส่วนนี้เกี่ยวพันต่อเนื่องเป็นเรื่องเดียวกัน ดังนั้นในหัวข้อนี้ ผู้วิจัยจะกล่าวถึงโครงสร้างการเสนอเนื้อหาของคัมภีร์ทั้ง ๒ ตอนรวมกัน เพื่อให้เห็นภาพรวมของคัมภีร์อย่างชัดแจ้ง เนื้อหาสาระของส่วนที่เป็นวงสมาธิที่ผู้ประพันธ์นำมาจากคัมภีร์

มหาวงศ์และคัมภีร์มโหฬารปัญหา เนื้อหาส่วนที่เป็นมหาวิงษณาลีนี้ผู้ประพันธ์นำมาจากคัมภีร์  
 พุทธโฆสปกติกและมโหฬารอีกเล็กน้อยที่นำมาจากส่วนสุดท้ายของคัมภีร์มหาวงศ์ ผู้ประพันธ์  
 ได้นำเนื้อหาสาระเหล่านั้นมาแต่งเป็นคัมภีร์วิงษณาลี โดยแต่งขึ้นในลักษณะให้เนื้อหาสาระ  
 ของคัมภีร์ทั้ง ๓ ซึ่งเป็นที่มาของข้อมูลเกี่ยวกับเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันตลอดเรื่อง การเรียบ  
 เรียงและการเสนอเนื้อหาเป็นไปตามลำดับเวลาที่เหตุการณ์เกิดขึ้นอย่างคึกคัก มีการเชื่อม  
 ท่อเรื่องต่าง ๆ ให้ต่อเนื่องเป็นเรื่องเดียวกันอย่างสละสลวยและถูกต้องตามกาลเวลาแห่ง  
 เหตุการณ์ กล่าวคือ เมื่อตอนเริ่มต้นคัมภีร์หลังมหปดามคคาตา ผู้ประพันธ์ได้กล่าวเป็นบทนำ  
 ขึ้นว่าจะกล่าวถึงเรื่องอะไรเพียงครั้งเดียว หลังจากนั้นก็นำเข้าสู่เรื่องตามที่จะกล่าวถึง  
 โดยดำเนินเรื่องไปเรื่อย ๆ จนจบเรื่องนั้น ๆ เมื่อจะกล่าวถึงเรื่องต่อไป ถ้าเนื้อหาเกี่ยว  
 ข้องกับเรื่องที่กล่าวมาก่อนก็จะกล่าวถึงเหตุการณ์นั้น ๆ ต่อไปโดยไม่มีมีการกล่าวเชื่อมโยง  
 เรื่องทั้งสองให้ต่อเนื่องกันก่อน แต่ถ้าเป็นเนื้อหาที่ไม่ใช่เรื่องต่อเนื่องกันผู้ประพันธ์จะกล่าว  
 เชื่อมโยงในเรื่องทั้งสองต่อเนื่องกันก่อนแล้วจึงจะนำเข้าสู่เรื่องนั้น ๆ ไม่มีข้อความเรื่องใด  
 เรื่องหนึ่งจบขาดตอนจากกันเป็นเอกเทศ ทั้ง ๆ ที่ผู้ประพันธ์นำเนื้อหาสาระจากคัมภีร์ใหญ่ ๆ  
 ๓ คัมภีร์ มารวมอยู่ในคัมภีร์เดียวกัน แต่ก็สามารถเชื่อมต่อให้เป็นเหตุการณ์ที่ปรากฏอยู่ใน  
 เรื่องเดียวกันได้อย่างกลมกลืนเหมาะสม เมื่อจะแทรกเรื่องมโหฬารปัญหาและเรื่องประวัติ  
 พระพุทธโฆสจารย์เข้ามา ก็แทรกเข้ามาในตอนที่เกิดเหตุการณ์ตรงกับความเป็นจริงที่เกิดขึ้น  
 ทิศารณาตามผู้ประพันธ์แทรกเรื่องทั้งสองนี้เข้ามาในขณะที่กล่าวถึงเรื่องต่าง ๆ ตามคัมภีร์  
 มหาวงศ์ยังไม่จบ แสดงให้เห็นว่าผู้ประพันธ์ยึดถือความตามคัมภีร์มหาวงศ์เป็นหลักใหญ่  
 การแทรกเรื่องทั้งสองนี้เข้ามาก็เพื่อให้เห็นว่าคัมภีร์นี้แตกต่างจากคัมภีร์มหาวงศ์และเป็น  
 คัมภีร์ที่แต่งขึ้นใหม่จริง ๆ มีใช้คัมภีร์ที่คัดลอกมาจากคัมภีร์มหาวงศ์เท่านั้น ในการแทรก  
 เรื่องทั้งสองเข้ามา ผู้ประพันธ์ก็เชื่อมต่อให้เป็นเรื่องเดียวกันอย่างเหมาะสม เมื่อสังเกต  
 บทเชื่อมต่อในตอนแทรกเรื่องมโหฬารปัญหาและเรื่องพระพุทธโฆสจารย์ จะเห็นความกลมกลืน  
 ต่อเนื่องเป็นเรื่องเดียวกันเป็นอย่างดี ความในตอนนั้นก็กล่าวถึงเรื่องพระเจ้ากุกกุฏกัณณคิสาจะ  
 ลง ในสมัยพระราชาพระองค์นี้ พระเจ้ามโหฬารและพระนาคเสนได้ปฏิบัติขึ้นในชมพูทวีป  
 ข้อความที่เป็นภาษามาวธีเขียนไว้ว่า

โส กุกกุฏกัณณคิโส

สัวจจรานี พาวีถิ

สอทรเสว วสุธานี

ราชา ว รุชมการยิ

ทชสรจเย มโคปิ โส ฯ

มาสสยทาทิกานี ว

ลวงกาทีเป การยโต  
กฎกณณติชชส  
มิลินโท นาคเสน จ

รชชั ทชเสว ราธิโน  
กาลมทิ ชมพูทีปเก  
อุปชชชติ มนุจกมา ๖

๖๑๖

จากนั้นก็กล่าวถึงเรื่องมิลินทปัญหาคณจบ เมื่อจะกล่าวถึงเรื่องพระ  
พุทธโฆสอาจารย์ ก็กล่าวโยงถึงเรื่องมิลินทปัญหาก่อนแล้วจึงเชื่อมต่อกับเรื่องพระพุทโฆสอาจารย์  
ตามข้อความที่เป็นภาษาบาลีดังนี้

นาคเสนชช เถรชช  
รชชทินทิเวสุ พุสุ  
อติจกนเทศุ สชอุชช  
โสชชชชชช หุชชชชชช  
ชชชชชชชชชชชช

ปรินิชชชชชชชชชชชช  
ชชชชชชชชชชชช  
ชชชชชชชชชชชช  
ชชชชชชชชชชชช  
ชชชชชชชชชชชช

๖๑๖

เมื่อจบเรื่องพระพุทโฆสอาจารย์แล้วจะเชื่อมต่อกับเรื่องพระราชา  
ในลังกาก็กล่าวหาว่าความถึงข้อความเดิมก่อนที่จะแทรกเรื่องทั้งสองนี้เข้ามาก่อนแล้วจึง  
ดำเนินเรื่องต่อไปตามต้องการ

โส กฏกณณติชโส  
ชชชชชชชชชชชช  
ชชชชชชชชชชชช  
ชชชชชชชชชชชช

ราชา รชชชชชชชชชชชช  
ชชชชชชชชชชชช  
ชชชชชชชชชชชช  
ชชชชชชชชชชชช

๖๑๖

ลักษณะเช่นนี้แสดงให้เห็นว่าผู้ประพันธ์ต้องการเสนอเนื้อหาทั้งสอง  
เรื่องให้เป็นเรื่องเกิดขึ้นต่อเนื่องกับเหตุการณ์ต่าง ๆ ที่ผู้ประพันธ์นำมาจากคัมภีร์มหาวงศ์  
มิใช่สักแต่จะเพิ่มเข้ามาเพื่อให้เนื้อหามากกว่าคัมภีร์มหาวงศ์เท่านั้น และแสดงให้เห็นว่า  
ก่อนแต่งผู้ประพันธ์วางโครงสร้างของคัมภีร์และเรียบเรียงข้อมูลตามลำดับเวลาแห่งเหตุการณ์  
ที่เกิดขึ้นไว้เป็นอย่างดี

๒.๒ โครงสร้างการเสนอเนื้อหาภายในคัมภีร์ ความเชื่อมต่  
ระหว่างเรื่องภายในคัมภีร์ ผู้ประพันธ์ก็สามารถนำเสนอได้อย่างต่อเนื่องกลมกลืน เมื่อจะ

กล่าวถึงเรื่องใดเรื่องหนึ่งผู้ประพันธ์จะดำเนินเรื่องด้วยปฏิริยาวัตรอันดีไปเรื่อย ๆ เมื่อจะจบเรื่องนั้น ๆ จึงนำคทาที่แต่งด้วยฉันทอื่นจากคัมภีร์มหาวงศ์มาสรุปข้อท้ายเป็นหลักธรรมเตือนสติ และต่อจากคทาพิเศษนั้นก็จะมีข้อความบ่งบอกว่าจบเรื่องนั้น ๆ แล้ว การเสนอเรื่องด้วยการจบลงในลักษณะนี้มีเฉพาะในส่วนที่กล่าวถึงเรื่องพระเดระหรือพระราชองค์ต่าง ๆ ผู้ทำคุณูปการต่อพระศาสนาอย่างยิ่งใหญ่เท่านั้น เนื้อความของคทาพิเศษเหล่านั้นเป็นการกล่าวยกย่องสรรเสริญและชี้แนะให้เคารพบูชาหรือให้อาอย่างผู้ทำคุณูปการแก่พระศาสนาเหล่านั้น รวมทั้งให้หมั่นทำบุญและไม่ประมาท ส่วนเรื่องที่พรรณนาถึงเหตุการณ์ทั่วไปจะดำเนินเรื่องไปด้วยปฏิริยาวัตรอันดีตลอดจนจบเรื่อง ไม่มีคทาพิเศษแสดงหลักธรรมเตือนสติเป็นบทสรุปแต่อย่างใด หลังจากนั้นเมื่อจะกล่าวถึงเรื่องต่อไปถ้าเนื้อหาเกี่ยวข้องกับเรื่องก่อนก็จะกล่าวถึงเหตุการณ์นั้น ๆ ต่อไปโดยไม่มีมีการกล่าวเชื่อมโยงเรื่องทั้งสอง แต่ถ้าเป็นการแทรกเรื่องอื่นเข้ามาจะมีการกล่าวเชื่อมโยงเรื่องทั้งสองเข้าด้วยกันในทำนองเกี่ยวกับที่กล่าวแล้วในข้อ ๒.๑

๓. ลักษณะภาษา ลักษณะภาษาบาลีที่ผู้ประพันธ์ใช้ในการประพันธ์วิงสมาลินี มีลักษณะเรียบง่ายเป็นไปตามกฎเกณฑ์ทางไวยากรณ์ภาษาบาลี ส่วนนวนโวหาร ลีลาการประพันธ์ และลักษณะภาษาตลอดทั้งเนื้อหาสาระเลียนแบบจากคัมภีร์มหาวงศ์ มีทั้งที่เก็บใจความจากคัมภีร์มหาวงศ์แล้วแต่งขึ้นใหม่ และมีทั้งส่วนที่คัดลอกคำประพันธ์จากคัมภีร์มหาวงศ์โดยตรง ดังกล่าวแล้วในเรื่องฉันทลักษณะ ในส่วนที่เก็บใจความจากคัมภีร์มหาวงศ์แล้วแต่งขึ้นใหม่ ผู้ประพันธ์ก็แต่งได้อย่างไพเราะสละสลวยไม่ยิ่งหย่อนไปกว่าคัมภีร์มหาวงศ์ เมื่อสังเกตตามตัวอย่างที่ให้ไว้ในลำดับต่อไปนี้จะเห็นความไพเราะสละสลวยที่ไม่ยิ่งหย่อนกว่ากันระหว่างคัมภีร์ทั้งสองนั้น

#### คัมภีร์มหาวงศ์

กชสพฺมุโน กาเล

อฏฺฐ สลากภชทานิ

ภีรณิ นาม ทาสี โส

หชวา สว ทานิ สจฺจจจิ

ธากาสฏฺฐวิมานนฺหิ

ธจฺจรานํ สหสฺสเสน

ลโสโก นาม ชฺรชมโน

สงฆสฺส ปริณามยิ

นิจฺจํ เทหิติ ธปฺปยิ

ยวชฺฉิวํ ตโต จุตา

นิชชตฺติ รุจฺจเร สฺสุภา

สทาสี ปรีวาริทวา ฯ



คัมภีร์วังสมาลินี

กชตปมุนีโน กาเอ	อโสโก นาม ขราชมโณ
อญฺฐ สดากภชธานี	สงชชส ปริณามยิ
ภรณิ นาม ทาสี ว	นิจจํ เทหิติ อปฺปยิ
สามิโน วจันํ กุชวา	สาชฺฐติ สมฺปฏิจฺฉยิ
สงชชส สดกจจํ ทานิ	สาทาสี ยาวชิวิตํ
สา ทาสี สามิทาเนปิ	ปสฺสนนา ว จุทา ทโท
ธากาธญฺฐวิมานมฺหิ	นิชพฺพติ ททนนฺทริ
อจฺจวราณํ สหสฺเสณ	สชฺพทา ปรีวาริทา ฯ

ลักษณะภาษาที่ผู้ประพันธ์เก็บใจความจากคัมภีร์มหาวงศ์แล้วแต่งขึ้นใหม่ เป็นไปในทำนองนี้ตลอดเรื่อง

อย่างไรก็ตาม ยังมีข้อความบางส่วนของวังสมาลินีที่ใช้สำนวนและรูปแบบภาษาที่ความหมายไม่ค่อยชัดเจน เช่น ข้อความตอนหนึ่งที่กล่าวถึงเรื่องการไปขอนางชัศติยภักตุมุฑาเพื่อนำมาเป็นพระมเหสีพระเจ้าวิชัยว่า

วิไชย ยาจิต เทหิ	เนวิจฺฉิ ธภิเสจฺฉนํ
มเหสียา หิ ชชติย-	กญฺฐาเยว ธสากโต ฯ
กุโต ทํ ราชกญฺฐํ ว	ธกามาติ ธามนุญฺญํ
ธงกาทีเป ธสนฺทาสุ	ราชกญฺฐาสุ กุชฺสกา
ธมฺรจา ธมฺรทีปา ว	กญฺฐาเนมาติ มนุญฺญํ ฯ
* (ปญฺณาการเว มหสฺเซ ว	มณินุชฺคาทีเก พฺหุ
คาหาเปชวาน พุเท จ) *	(ทอชฺฉินฺปถกํ ปฺริ
มจฺจริ นาม คนชวาน	ปญฺพรตฺตฺตฺยฺเย พฺหุ ชเน
ปญฺณาการเว จ ทชวาน	+ (ชิตฺริ ราชินฺน) + ไว
** (อมหากํ สามิโน ทชส	วิชัยสธ มเหสีคถิ

\* เป็นชื่อเฉพาะของคน ๆ หนึ่งเท่านั้น แต่ตามต้นฉบับวังสมาลินีอ่านได้เป็น ภรณิ ในขณะที่เดียวกันในมหาวงศ์ปรากฏเป็น ภริณี



ชิตร์ เทกุ เทโว ทิ) <sup>++</sup>	+++ (ยาจิอวา) <sup>+++</sup> ททนนทร์
อญฺเฐลั ชิตโร จาปี	ยาจิปี นคเร ทิ) <sup>๒</sup>
<sup>๓</sup> (อิจเจว้ ปน วชวาน	อมจจา ชมพูทีปัก
คณชถาย นาวาย	อุยโยเชตุ มหุณเว) <sup>๓</sup> ๗

รูปแบบภาษาในตอนนี้สับสนมาก ถ้าไม่อาศัยเทียบเคียงกับคัมภีร์  
มหาวงศ์จะไม่ทราบว่าใครทำอะไร

ข้อความในวงเล็บ \* (ปญฺณากาเร..... หุเท จ)\* เป็นส่วนหนึ่ง  
ของข้อความในวงเล็บ <sup>๓</sup>(อิจเจว้..... มหุณเว)<sup>๓</sup> ประชานและส่วนขยายวางห่างกัน  
มากและมีข้อความอื่นซ้อนอยู่ภายในอีกหลายประโยค ยากแก่การเข้าใจ

ข้อความในวงเล็บ <sup>๒</sup>(หุชิตปถัก..... ทิ)<sup>๒</sup> ไม่มีประชานชัดเจน  
รูปประชานน่าจะเป็นรูปพหูพจน์ (หุตา) แต่กริยาที่ปรากฏเป็น ยาจิ แสดงความเป็นเอกพจน์  
ของประชาน

ข้อความในวงเล็บ + (ชิตร์..... ไว)+ เป็นส่วนขยายของข้อความ  
ในวงเล็บ +++ (ยาจิอวา)<sup>+++</sup> วางห่างกันมาก และเนื้อความที่สัมพันธ์กันไม่ชัดเจนเพียงพอ  
ยากแก่การเข้าใจ

ข้อความในวงเล็บ ++ (ณฺหากั..... เทโวติ)<sup>++</sup> พิจารณาตาม  
ข้อความที่มีมาก่อน ประโยคนี้เป็นประโยคคำพูดที่คนใดคนหนึ่งบอกกล่าวคนใดคนหนึ่ง อยู่  
กระทำกริยา เทกุ น่าจะเป็นสรรพนามบุรุษที่ ๒ เทกุ น่าจะเป็น เทหิ หรือเทถ แต่ใช้กริยา  
บ่งบอกสรรพนามบุรุษที่ ๓ คือ เทกุ และข้อความนี้ไม่ทราบว่าเป็นคำพูดของใคร เพราะไม่  
มีประชานบ่งบอกชัดเจน

สรุปความสับสนข้อความในตอนนี้ก็คือ วางประชานและส่วนขยาย  
ต่าง ๆ ห่างกัน มีข้อความซ้อนอยู่ภายในมากแต่ไม่ทราบว่าใครเป็นคนกล่าว และใครเป็น  
ประชานของข้อความนั้น ๆ กริยาและประชานที่ควรจะเป็นไม่สัมพันธ์กัน ใช้รูปประโยคที่  
บ่งบอกบุรุษสรรพนามไม่ถูกต้องตามที่ควรจะเป็น

นอกจากลักษณะดังกล่าวมาแล้วนั้น วิงสมาลินียังปรากฏรูปแบบภาษา  
ซึ่งถือได้ว่าเป็นบรรทัดฐานที่อยู่ประตั้นใช้ในการแต่งคัมภีร์อย่างสม่ำเสมอคือ

๓.๑ รูปแบบประโยคใช้ประโยคกัทฺทวาจากและประโยคเหตุกัทฺทวาจาก  
เกือบจะตลอดเรื่อง มีใช้ประโยคกรรมวาจากอยู่บ้างเล็กน้อย

๓.๒ กิริยาภักดิ์ส่วนมากลงปัจจัยจำพวกคุณาธิปัจจัย คือ ชูวา และ  
ชวาน เช่น คเหชวา หิชวาน อาทาย คณฺหิย เป็นต้น

๓.๓ กิริยาหลักในประโยคใช้กริยาอาชยาตตลอด มีใช้กิริยาภักดิ์  
เพียงเล็กน้อย

๓.๔ มีการใช้ ทฺหิ เป็นปรथมรณบท (ช่วยให้มีพยางค์ครบตามบังคับ  
ของฉันทลักษณ์) เป็นจำนวนมาก



ศูนย์วิทยทรัพยากร  
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย